

บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
เรื่อง แนวทางปฏิบัติในการใช้คำนำนามสตรี

กระทรวงมหาดไทย ได้มีหนังสือ ที่ มท ๐๓๑๐.๒/๑๒๔๔๐ ลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๓ ถึงสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ทาหรือปัญหาเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติในการใช้คำนำนามสตรีตามพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี^๑ สรุปความได้ว่า แต่เดิมก่อนปี พ.ศ. ๒๕๓๘ กรุงเทพมหานครและจังหวัดต่างๆ ได้ถือปฏิบัติในเรื่องการใช้คำนำนามสตรีว่า ถ้าเป็นผู้ที่ยังไม่มีสามีให้ใช้คำว่า “นางสาว” เป็นคำนำนามเดิม และถ้าเป็นผู้ที่มีสามีแล้วแต่สามีเป็นผู้ยังไม่มีบรรดาศักดิ์ ไม่ว่าจะจดทะเบียนสมรสหรือไม่ก็ตาม ให้ใช้คำว่า “นาง” เป็นคำนำนาม^๒ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ กระทรวงมหาดไทยได้ทาหรือเรื่องการใช้คำนำนามสตรีในเอกสารการทะเบียนราษฎรมายังสำนักงานฯ ว่า หญิงซึ่งมีสามีโดยมิได้จดทะเบียนสมรสจะสามารถติดต่อยื่นคำขอแก้ไขรายการต่างๆ ของบุตรในเอกสารการทะเบียนราษฎรโดยใช้คำนำนามว่า “นางสาว” ได้หรือไม่ ซึ่งคณะกรรมการกฤษฎีกา (กรรมการร่างกฎหมาย คณะที่ ๔) มีความเห็นว่า^๓ หญิงมีสามีซึ่งต้องใช้คำนำนามว่า “นาง” ตามข้อ ๑ แห่งพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรีนั้น ต้องเป็นหญิงที่ได้ทำการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา ๑๔๕๗^๔ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น ดังนั้น หญิงที่มีบุตรโดยมิได้จดทะเบียนสมรสจึงไม่ต้องเปลี่ยนคำนำนามเป็น “นาง”^๕

สืบเนื่องจากความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกาดังกล่าว กระทรวงมหาดไทยได้ขอทาหรือเพิ่มเติมรวม ๓ ประเด็น ดังนี้

(๑) กรณีหญิงมีสามีแต่มิได้จดทะเบียนสมรสซึ่งใช้คำนำนาม “นางสาว” ได้ไป

ส่งพร้อมหนังสือที่ ๐๖๐๑/๐๓๐๔ ลงวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๔ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกามีถึงสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

๑ พระราชกฤษฎีกาดังกล่าวประกาศใช้บังคับเมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๐

๒ หนังสือเวียนของกระทรวงมหาดไทย ที่ มท ๐๔๐๒/ว ๒๑๓ ลงวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗ ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด และปลัดกรุงเทพมหานคร เรื่อง การใช้คำนำนามสตรีในเอกสารการทะเบียน ซึ่งวางแนวปฏิบัติไว้ว่า คำว่า “ผู้ที่มีสามีแล้ว” น่าจะหมายถึงความถึงสตรีที่มีสามีแล้ว จะเป็นสามีที่ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ตาม ย่อมใช้คำว่า “นาง” เป็นคำนำนามของตนตามพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี พ.ศ. ๒๕๖๐ ได้

๓ บันทึกความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา (กรรมการร่างกฎหมาย คณะที่ ๔) เรื่อง การใช้คำนำนามสตรีในเอกสารการทะเบียนราษฎร (เรื่องเสร็จที่ ๔๖๘/๒๕๓๘)

๔ มาตรา ๑๔๕๗ การสมรสตามประมวลกฎหมายนี้จะมีได้เฉพาะเมื่อได้จดทะเบียนแล้วเท่านั้น

๕ กรมการปกครองได้มีหนังสือเวียนถึงผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด ที่ มท ๐๓๑๐.๒/ว ๑๙๗๖ ลงวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๘ เรื่อง การใช้ชื่อสกุลของบุตรและการใช้คำนำนามสตรี เพื่อให้ถือเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป

ติดต่อทำหนังสือเดินทางไปต่างประเทศ แต่เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศได้แนะนำว่ากรณีมีบุตรจะต้องเปลี่ยนคำนำนามเป็น “นาง” ก่อนจึงจะทำหนังสือเดินทางได้ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับหญิงนั้นและสำนักทะเบียนในการแก้ไขคำนำนาม กรณีจะมีแนวทางและวิธีปฏิบัติให้สำนักทะเบียนแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างไร และการที่กระทรวงการต่างประเทศแนะนำให้หญิงซึ่งมีบุตรโดยมิได้จดทะเบียนสมรสเปลี่ยนคำนำนามจาก “นางสาว” เป็น “นาง” ก่อนทำหนังสือเดินทางนั้นจะสามารถกระทำหรือไม่

(๒) กรณีหญิงซึ่งมิได้จดทะเบียนสมรสและเปลี่ยนคำนำนามเป็น “นาง” แล้วจะร้องขอเปลี่ยนคำนำนามกลับไปเป็น “นางสาว” อีกได้หรือไม่

(๓) กรณีหญิงที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสและได้เปลี่ยนคำนำนามเป็น “นาง” แล้ว ก่อนที่คณะกรรมการกฤษฎีกา (กรรมการร่างกฎหมาย คณะที่ ๔) ได้ให้ความเห็นในเรื่องดังกล่าว แต่ไม่ประสงค์จะเปลี่ยนคำนำนามกลับไปเป็น “นางสาว” อีก สำนักทะเบียนจะต้องเปลี่ยนคำนำนามเป็น “นางสาว” หรือไม่

คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ ๑๑) ได้พิจารณาปัญหาดังกล่าวโดยมีผู้แทนกระทรวงมหาดไทย (กรมการปกครอง) ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ (กรมการกงสุล) และผู้แทนกรุงเทพมหานคร เป็นผู้ชี้แจงรายละเอียดข้อเท็จจริงแล้ว มีความเห็นดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง ในประเด็นนี้ปรากฏข้อเท็จจริงเพิ่มเติมว่า ในปัจจุบันกระทรวงการต่างประเทศไม่ได้แนะนำให้หญิงซึ่งมีบุตรโดยมิได้จดทะเบียนสมรสเปลี่ยนคำนำนามจาก “นางสาว” เป็น “นาง” ตามข้อหารือของกระทรวงมหาดไทยแต่อย่างใด โดยในกรณีที่มารดาของผู้เยาว์ไม่ได้ทำการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้มารดาเป็นผู้ทำหนังสือยินยอมชดเชยค่าเสียหายอันอาจเกิดจากการที่ทางราชการต้องดำเนินการเกี่ยวกับผู้เยาว์ โดยกระทรวงการต่างประเทศจะพิจารณาจากสถิติบัตรของบุตรและบัตรประจำตัวประชาชนของมารดาเป็นสำคัญ คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ ๑๑) จึงมีความเห็นว่า กรณีไม่ได้มีปัญหาทางกฎหมายที่จะต้องวินิจฉัยแต่อย่างใด

ประเด็นที่สอง เนื่องจากข้อ ๑ (ข) แห่งพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี^๖

^๖ ข้อ ๑ สตรีทั่วไปทุกชั้นบรรดาศักดิ์ เว้นแต่ (๑) ผู้ที่เนืองอยู่ในราชตระกูล (๒) ผู้ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์และราชทินนาม และ (๓) ผู้ที่จะได้ยกขึ้นกล่าวโดยเฉพาะในข้อต่อไป

(ก) ถ้าเป็นผู้ที่ยังไม่มีสามี ให้ใช้คำว่า “นางสาว” เป็นคำนำนามเดิมและนามสกุลของตน ตัวอย่าง-เช่น “นางสาวอบ เอกะวัต” เป็นต้น

(ข) ถ้าเป็นผู้ที่มีสามีแล้ว แต่สามีเป็นผู้ยังไม่มีบรรดาศักดิ์ ให้ใช้คำว่า “นาง” เป็นคำนำนามแล้วเอานามสกุลของสามีเข้าประกอบ

ตัวอย่าง-เช่น “นางม้วน เอกะวัต” เป็นต้น

ถ้าสำหรับใช้เรียกหรือเขียนโดยปกติ (ไม่ใช่ในราชการ) จะใช้แต่คำว่า “นาง” นำนามสกุลเท่านั้น ก็ได้

ตัวอย่าง-เช่น “นางเอกะวัต” เป็นต้น

(ค) ถ้าสามีเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์ชั้นต่ำกว่าพระยาลงมา ให้ใช้คำว่า “นาง” เป็นคำนำนาม

บัญญัติให้หญิงมีสามีแต่สามียังไม่มีบรรดาศักดิ์ ให้ใช้คำนำนามว่า “นาง” ซึ่งคณะกรรมการกฤษฎีกา (กรรมการร่างกฎหมาย คณะที่ ๔) มีความเห็นว่า หญิงมีสามีซึ่งต้องใช้คำนำนามว่า “นาง” ตามข้อ ๑ แห่งพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรีนั้น ต้องเป็นหญิงที่ได้ทำการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา ๑๔๕๗ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยจะต้องมีการจดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้น” ดังนั้น คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ ๑๑) จึงมีความเห็นว่า การที่หญิงซึ่งไม่ได้จดทะเบียนสมรสแต่เปลี่ยนคำนำนามเป็น “นาง” นั้น เป็นการดำเนินการที่ไม่ถูกต้อง หญิงนั้นสามารถร้องขอให้มีการแก้ไขเปลี่ยนคำนำนามกลับไปเป็น “นางสาว” ได้ ตามมาตรา ๑๔ (๒) และมาตรา ๔๐^๔ แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๓๔ ประกอบกับข้อ ๑๑๕ และข้อ ๑๑๖^๕ ของระเบียบสำนักทะเบียนกลาง ว่าด้วยการจัดทำทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๓๕

ประกอบกับราชทินนามของสามี

ตัวอย่าง-เช่น ต่างว่าสามีเป็นหลวงเอกะวัดวิสิฐ เรียกภรรยาว่า “นางเอกะวัด-วิสิฐ” เป็นต้น

^๓ โปรดดูเชิงอรรถที่ ๓

^๔ มาตรา ๑๔ บุคคลผู้มีหน้าที่แจ้งการต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ เจ้าของประวัติ ซึ่งปรากฏในข้อมูลทะเบียนประวัติราษฎรตามมาตรา ๑๒ หรือผู้แทนโดยชอบธรรมในกรณีเจ้าของประวัติเป็นผู้เยาว์ ผู้อนุบาลในกรณีเจ้าของประวัติเป็นคนไร้ความสามารถ หรือทายาทเจ้าของประวัติ หรือผู้รับมอบอำนาจจากบุคคล ดังกล่าวข้างต้น อาจขอให้นายทะเบียนดำเนินการได้ที่สำนักทะเบียนในวันและเวลาราชการ ดังนี้

(๑) ฯลฯ ฯลฯ

(๒) แก้ไขเพิ่มเติม ลบ หรือทำให้ทันสมัยซึ่งข้อมูลใด ๆ ในข้อมูลทะเบียนประวัติราษฎร เพื่อให้เกิดความถูกต้องตามความเป็นจริง

เมื่อได้รับคำขอตาม (๒) ให้นายทะเบียนมีคำสั่งโดยเร็ว คำสั่งของนายทะเบียนที่ไม่รับคำขอหรือไม่ดำเนินการตามคำขอทั้งหมดหรือบางส่วน ให้ผู้ขอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยภายในสิบห้าวันนับแต่วันรับทราบคำสั่งจากนายทะเบียนกลาง

เงื่อนไข หลักเกณฑ์ และวิธีการแก้ไขเพิ่มเติม ลบ หรือทำให้ทันสมัยซึ่งข้อมูลใด ๆ ในข้อมูลทะเบียนประวัติราษฎร และการอุทธรณ์ ให้กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๔๐ การแก้ไขเปลี่ยนแปลงรายการในทะเบียนบ้านหรือสำเนาทะเบียนบ้านให้เป็นไปตามระเบียบที่ผู้อำนวยการทะเบียนกลางกำหนด

^๕ ข้อ ๑๑๕ การแก้ไขเปลี่ยนแปลงรายการในเอกสารการทะเบียนราษฎร ให้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีการดังต่อไปนี้

(๑) ในกรณีที่ผู้ยื่นคำร้องขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงรายการในเอกสารการทะเบียนราษฎรนำเอกสารราชการมาแสดงไม่ว่าเอกสารดังกล่าวจะจัดทำก่อนหรือหลังการจัดทำทะเบียนราษฎร ให้ผู้ยื่นคำร้องแสดงเอกสารดังกล่าวต่อนายทะเบียนอำเภอหรือนายทะเบียนท้องถิ่น เมื่อนายทะเบียนพิจารณาเห็นว่าเอกสารดังกล่าวเชื่อถือได้ให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงรายการในเอกสารการทะเบียนราษฎรให้

(๒) ในกรณีที่ผู้ยื่นคำร้องขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงรายการในเอกสารการทะเบียนราษฎรไม่มีเอกสารราชการมาแสดง ให้นายทะเบียนอำเภอหรือนายทะเบียนท้องถิ่นสอบสวนพยานหลักฐานแล้วรวบรวมหลักฐานเสนอนายอำเภอพร้อมด้วยความเห็น เมื่อนายอำเภอพิจารณาเห็นว่าพยานหลักฐานดังกล่าวเชื่อถือได้ ให้นายอำเภอสั่งนายทะเบียนแก้ไขเปลี่ยนแปลงรายการในเอกสารการทะเบียนราษฎรให้

ประเด็นที่สาม เนื่องจากคณะกรรมการกฤษฎีกา (กรรมการร่างกฎหมาย คณะที่ ๔) ได้ให้ความเห็นในเรื่องการใช้คำนำนามสตรีไว้แล้วว่า หญิงมีสามีซึ่งต้องใช้คำนำนามว่า “นาง” ต้องเป็นหญิงที่ได้ทำการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายแล้วเท่านั้น ดังนั้น การที่นายทะเบียนได้เปลี่ยนคำนำนามของหญิงซึ่งไม่ได้จดทะเบียนสมรส เป็น “นาง” จึงเป็นการดำเนินการแก้ไขหลักฐานทางทะเบียนไปโดยไม่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม ตามมาตรา ๑๐ วรรคสาม^{๑๐} แห่งพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๓๔ บัญญัติให้นายทะเบียนมีอำนาจแก้ไขรายการทะเบียนให้ถูกต้องได้เมื่อปรากฏหลักฐานเชื่อได้ว่า การดำเนินการแจ้ง การรับแจ้ง การบันทึก หรือการลงรายการเพื่อดำเนินการจัดทำหลักฐานทะเบียนต่างๆ ตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้ดำเนินการไปโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ระเบียบ หรือโดยอำนาจ หรือโดยมีรายการข้อความผิดจากความเป็นจริง ดังนั้น คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ ๑๑) จึงมีความเห็นว่า แม้หญิงนั้นจะไม่ได้ยื่นคำร้องขอเปลี่ยนคำนำนามเองก็ตาม นายทะเบียนก็อาจแก้ไขคำนำนามของหญิงซึ่งไม่ได้จดทะเบียนสมรสจาก “นาง” เป็น “นางสาว” เพื่อให้ถูกต้องตามกฎหมายได้

(ลงชื่อ) ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์

(นายชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์)

เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

ฯลฯ

ฯลฯ

ข้อ ๑๑๖ การแก้ไขเปลี่ยนแปลงรายการในทะเบียนบ้าน ทะเบียนบ้านกลาง สุตบัตรหรือมรณบัตร ให้ยื่นคำร้องตามแบบพิมพ์ที่กำหนดต่อนายทะเบียนอำเภอหรือนายทะเบียนท้องถิ่นแห่งท้องที่ที่ผู้ร้องมีชื่อในทะเบียนบ้านหรือทะเบียนบ้านกลาง แล้วแต่กรณี

หากปรากฏว่าสุตบัตรหรือมรณบัตรที่ขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงนั้นออกโดยสำนักทะเบียนอื่นให้นายทะเบียนแจ้งให้สำนักทะเบียนดังกล่าวทราบเพื่อจะได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ถูกต้องตรงกันต่อไป

^{๑๐} มาตรา ๑๐ เพื่อความถูกต้องของการทะเบียนราษฎรให้นายทะเบียนมีอำนาจเรียกเจ้าบ้าน หรือบุคคลใด ๆ มาชี้แจงข้อเท็จจริงหรือให้แสดงหลักฐานต่างๆ ได้ตามความจำเป็น และเมื่อมีเหตุอันควรสงสัยให้มิอำนาจเข้าไปสอบถามผู้อยู่ในบ้านใด ๆ ได้ตามอำนาจหน้าที่แต่ต้องแจ้งให้เจ้าบ้านทราบก่อน ทั้งนี้ ให้กระทำได้ในระหว่างเวลาพระอาทิตย์ขึ้นและพระอาทิตย์ตก

ในการเข้าไปสอบถามตามวรรคหนึ่งให้นายทะเบียนแสดงบัตรประจำตัวตามแบบที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในกรณีปรากฏหลักฐานเชื่อได้ว่า การดำเนินการแจ้ง การรับแจ้ง การบันทึก หรือการลงรายการเพื่อดำเนินการจัดทำหลักฐานทะเบียนต่างๆ ตามพระราชบัญญัตินี้ ได้ดำเนินการไปโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ระเบียบ หรือโดยอำนาจ หรือโดยมีรายการข้อความผิดจากความเป็นจริงให้นายทะเบียนมีอำนาจสั่งไม่รับแจ้ง จำหน่ายรายการทะเบียน เพิกถอนหลักฐานทะเบียน และดำเนินการแก้ไขข้อความรายการทะเบียนให้ถูกต้อง แล้วแต่กรณี

มีนาคม ๒๕๔๔